

Bajmok

Danyi Zoltán Füst Milán-díjához

Egy-két éve a forró nyárban Szabadkáról Zomborba zötyögtem. Bajmoknál fölnéztem a könyvemből, kinéztem a busz ablakán, és döbbenet pillantottam meg – mi lehet ez? – egy dögtemetőt. Csonkok meredeztek a puszta földön. Fülel, paták. A döbbenet a buszban gyorsan múlik. Elhagyott házak, félig élő falvak következtek. Néhány nap múlva az újságban rábukkantam a hírre, hogy a bajmoki dögtemető nem talál munkást, vagyis dögeltakarítót, ezért rohadnak a tetemek a napon. Adán is bűz van, olyan szennyes a Budzsák-ér, hogy az emberek tüszögnek, könnyezik a szemük és folyik az orruk. Ezt is feledtem, kidobtam az újságot. Később fölmerült bennem a kérdés: lehet, hogy képzeltem az egészet? Túl nagy hatással volt rám a Danyi regénye? ¹ Nem vagyok normális? Tegnap végül utánajártam a neten. Idézet következik. „A bomló tetemek bűze mellett a legyek, bogarak, patkányok megjelenése is problémát okoz Bajmokon”, írta a *Magyar Szó*.

Sokszor járok így: amikor megdöbbenő élményben van részem, később azt hiszem, hogy csak képzelődtem. Nem Danyi regényének a referenciális szintjét kívánom kiemelni, ellenkezőleg, azt akarom ezzel mondani, hogy *A dögeltakarító* különleges regény, melyben való és fikció kiazmust alkotnak, és *a valószínűtlen valószerűségére* ébresztenek rá. Frank R. Ankersmit szerint ez az élmény, mármint a valószínűtlen átváltozása valószínűvé a történelmi tapasztalat lényege és a világ megismerésének legmagasabb rendű formája.² *A dögeltakarító* ilyen jelenkortörténelmi tapasztalat megszerzésére ad esélyt.

Van a regényben egy különleges minőség, mely foltokat hagy a magyar irodalmon. Mint mikor ott ragad a kávéscsésze barna rajzolata, zen-köre a füzetünk lapján. Az embargó, a benzincsempészet, a burekzabálás, a

¹ Danyi Zoltán: *A dögeltakarító*, Magvető Kiadó, Budapest, 2015.

² Frank R. Ankersmit: *A történelmi tapasztalat*, Balogh Tamás fordítása. Typotex, Budapest, 2004. 52.

határátkelés, a tök elveszett, már-már eszelős trappolás idegen városokban, az erőszakos cselekedetek, a lövés, a verbális nemzeti-szexuális agresszió – olyan szavak és motívumok, amelyek sárgás-barnás foltokat hagynak a kortárs magyar irodalom jegyzetfüzetén.

Ha nem is realista regény ez (?), olyan képekkel és szavakkal van tele, amelyekről el sem hiszem, hogy ezek mi volnánk: volt jugók, vajdasági magyarok, ahogy ma mondani szeretik, a nemzettest részei. Meg szerbek, bunyevácok, balkáni eresztés, idegen testek. Kik vagyunk mi? Ha az irodalom örök kérdése a „ki vagyok én”, akkor ez a regény többes számban beszél. Regionálisan meghatározott, Benes-módra összekötött,³ felibül-harmadából magyarok vagyunk. Emberek, akik gyakran elállatiasodnak, hacsak nem állatok, akik olykor megemberesednek. Ki vállal velünk közösséget? A vajdasági magyar irodalom fénykorában, a hetvenes évek környékén több jelentkező volt. A mostani vajdaságiasságból fogytán a vonzerő, sőt a művészet rá is játszik az undorkeltésre, gondolok itt Urbán András színházára, ami Danyira is nagy hatással volt. Az ő regényében is sok undorító momentum van. Nem tehet róla. Nem tehetek róla, ha undorodtok tőlem.

Danyinak nem csak a sikerei, hanem az írói gondjai is jelentősek. Hamvas-tanítvány, egy nagy tanulmányt is írt a Mesterről.⁴ A filozófia, a spiritualitás és az írás igazságérdekű összefonódottsága, a művészettől, az írásos kifejezéstől való bőr alá hatoló, problematikus érintettség emlékeztet Hamvas egzisztencializmusára, vagy ahogy ma mondják, *dietetikájára*. Más szóval: hogy milyen a jó élet és milyen a jó bekezdés, az *egy* kérdés. No és Danyi is tisztaságra, tisztázottságra vágyó egzisztencia. A tisztaság nyelvén beszél a verseiben, amelyek egészen finom, vékonyka kötetekben jelentek meg a Vajdaságban és Tatán; kevesen ismerik őket.⁵ Ezek a keleti filozófiák, a haikuk meg hasonló versformák és képek hatását mutatják. A regény tartalmát elmondhatnám, ha illene otromba szavakat használnom, a versekét azonban sehogy sem. A verseskötetek címei – *Átcsúszik kékbe* (2003), *Gyümölcsversek* (2006) és *Több fehér* (2012) – tisztán festészeti érdeklődést jeleznek. „Soha

³ Benes József festő és grafikus (Bajmok, 1930—2017).

<https://www.magjarszo.rs/hu/3536/kultura/174801/Elhunyt-Benes-J%C3%B3zsef-neves-grafikus-fest%C5%91m%C5%B1v%C3%A9sz.htm>

⁴ Danyi Zoltán: *Kivezetés a szövegből. Hamvas Béla regényei*, Concord Media Kiadó, Arad, 2008.

⁵ Danyi Zoltán: *Átcsúszik kékbe*, Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2003; *Gyümölcsversek*, zEtna Kiadó, Zenta, 2006; *Több fehér – Cs. és Kir. Rózsakert*, Új Forrás Könyvek, Tata, 2012.

senki nem talál ide / Legfeljebb csak ki eltéved”, így szól a *Gyümölcsversek* mottója Hoshi Ryokan zen költőtől, és ezek a versek valóban félreesők, szinte a megszűnésig szeretné őket finomítani és eldugni a költő, aki ugyanúgy Danyi Zoltán, mint az, aki *A dögeltakarító* mániásan fecsegő és káromkodó elbeszélőjét beszélgeti, szívatja.⁶ Ezek a versek a természettel mint phüszisszel, a lét természetével való megrendítő érintkezésekről szólnak, és meditációra hívnak bennünket. Egyet idézek, *Hiányzó faág*: „Hiányzó faág őrzi / a cseresznye súlyát, illatát; / képzeleted a lombok sűgását, / a gallyak hajlását, táncát.” Ez a vers két képet nyújt: a cseresznyékét meg a faágét, de úgy, hogy nem tudni, melyik hiányzik épp, tehát a vers az optikai csalódást ábrázoló képeket és egyúttal a minimalista japán rajzokat mintázza. Ennek a kötetnek a borítóján és a mellékelt könyvjelzőn Bukta Imre litográfiai láthatók, a *Több fehérben* pedig Nádler István munkái – a majdnem vagy teljesen absztrakt művészet meg a verssorok egymásra találhatnak.

A *fehér* kötetben már háborús versek is vannak, és ezekben is ott a festői látás. Idézném az egyik ilyen vers (*A vállak és homlokok*) első szakaszát, mert remeknek tartom a képzőművészeti egyensúlyt és a láttató erőt, ismét csak a hiány finom rajzát:

*A vállak és homlokok, a térdek
és cipők nyomai ott vannak még
a macskakövön, a csatornanyílás
rácsán és az útpadka sarkán, ahová
dőltek, és ahol sokáig csak heverték,
mozdulatlanul és egyre hűvösebben,
míg a páncélosok körül nem vették
a piacteret, hogy a háztetőket
megtisztítsák az orvlövészeketől.*

A „megtisztítás” szó itt egész más kontextusba kerül, mint amilyen irányba a tisztaságvágyunk eladdig volt. Látni a fallikus alakzatokat, az egymásra meredő

⁶ *Szívások* az első prózakötetének címe, zEtna—Képes Ifjúság, Zenta—Újvidék, 2002.

csöveket, és az imént még meleg testek eltűnő nyomait. Én a Markalét, a sarajevói piacteret is látom.⁷ Ha finomságot mondtam, nem vonom vissza.

A zen-versek és a háborús regény közti kisprózákban⁸ már föltűnik az a burleszk, a durva, nyers humor, mely majd ellepi *A dögeltakarítót*. Ez a humor primitív, egyrészt mert az író átveszi és bemutatja, amit hall, másrészt nem is nagyon találni jobb reakciót arra, ami történt. A humor sok fajtája villan a prózakötetekben, ön-humor is akad bőven; világos, hogy a sziveris „felröhögünk a dolgok állásán”⁹ meg a döccenő szívhangok egy sávban találkoznak. A testben szituálják mindketten, Sziveri is, meg Danyi is, a szívet. A testet pedig a társadalomban, noha Danyi ki is veszi innét, és beleveti a világ természeti-kozmikus szférájába, a fák közé az űrbe, vagy fölrakja a spliti templomtoronyba. *Hullámok után a tó sima tükre*, sugallja egy fülemnek, szememnek kedves kötet cím, ámbár lehet, hogy itt egy öngyilkos a vízbe vetette magát. Ha azt mondjuk, hogy „lét”, akkor ez a kettő, a társadalom és a metafizika konfrontálódnak. Ezen az úton a háború kiterjesztett értelmezéséhez is eljuthatunk.

Gratulálok Danyi Zoltánnak a sikereihez, ámbár az írói gondjait, köztük a kudarcait még jobban csípem, mert nem csak azt kérdezik, hogy hogyan írjunk itt, hanem azt is, hogy akkor most mit csináljunk az életünkkel.

Radics Viktória

⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=dvMDXcuvEfc>

⁸ Danyi Zoltán: *Pszichoszomatikus életrajzok*, zEtna, Zenta, 2004; *Párhuzamok, flamingóval*, zEtna, Zenta, 2009; *Hullámok után a tó sima tükre*, Timp Kiadó, Budapest, 2010.

⁹ Sziveri János (1954—1990). A „Felröhögünk a dolgok állásán” egy versének a címe, lásd: http://adattar.vmmi.org/konyvek/618/pasztoral_book.pdf